

Jak się troszczyć o rzekę na podstawie prawa Unii Europejskiej

Wskazówki dla przyrodników

Wersja 25 lutego 2011

Transponowanie do polskiego prawa tzw. Ramowej Dyrektywy Wodnej (*dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej*), oraz stopniowe wdrażanie zasad ochrony sieci Natura 2000, stwarza nowe możliwości ochrony przyrody – w tym ochrony ekosystemów rzecznych. Warto poznać te możliwości, a także podstawowe pojęcia i zasady wynikające z dyrektyw:

1. Cel środowiskowy dla rzeki

Obowiązki względem naszych rzek, ciążące na Polsce w związku z Ramową Dyrektywą Wodną, zależą od zapisów w tzw. planach gospodarowania wodami w dorzeczu. Plany takie – odpowiednio dla każdego z dorzeczy Wisły, Odry, Jarftu, Świeżej, Pregoly, Niemna, Dunaju, Dniestru, Łaby, Ücker – zostały zatwierdzone przez Radę Ministrów 22 lutego 2011 r. Każda rzeka podzielona jest na odcinki, tzw. „jednolite części wód”. Załącznikiem do każdego planu jest tabela wyliczająca wszystkie „jednolite części wód” w dorzeczu i podająca podstawowe informacje o nich.

Zobowiązaniem Polski jest osiągnięcie, dla każdej tzw. „jednolitej części wód” tzw. celu środowiskowego. Cel ten zależy od szczegółowych zapisów w tej tabeli, a także od ew. położenia rzeki w obszarach chronionych (w tym obszarach Natura 2000).

Aby dowiedzieć się, jaki jest cel środowiskowy dla Twojej rzeki:

1. Sprawdź, jak sklasyfikowano rzekę (a dokładnie „jednolitą część wód” - może to być cała rzeka lub jej odcinek) w planie gospodarowania wodami w dorzeczu.
2. Sprawdź, czy w planie gospodarowania wodami w dorzeczu, dla odpowiedniej „jednolitej części wód” zapisano derogacje „typu 4(5)” bądź „typu 4(7)”¹.
3. Sprawdź, czy rzeka znajduje się w granicach obszaru Natura 2000. Znajdź Standardowy Formularz Danych (SDF) dla tego obszaru i sprawdź, jakie są w nim przedmioty ochrony. Przedmioty ochrony to w zasadzie gatunki i siedliska przyrodnicze wymienione w SDF z ocenami znaczenia A, B lub C.

Jeżeli zauważysz, że w SDF brak jest „naturowych” gatunków lub siedlisk przyrodniczych, które w rzeczywistości występują w obszarze (i obszar ma przynajmniej regionalne znaczenie dla ich ochrony), poinformuj o tym fakcie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska, Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska oraz właściciela lub zarządcę terenu. Takie siedliska i gatunki powinny być traktowane jako przedmioty ochrony, a SDF powinien zostać odpowiednio zaktualizowany. Pamiętaj jednak, że w obszarze „siedliskowym” liczą się wyłącznie siedliska przyrodnicze z załącznika I dyrektywy siedliskowej i gatunki z załącznika II tej dyrektywy, natomiast w obszarze ptasim – gatunki ptaków z załącznika I dyrektywy ptasiej oraz ptaki gatunków migrujących.

¹ określenia „derogacja 4(5)”, „derogacja 4(7) itp. pochodzą od numeracji artykułów i ustępów Ramowej Dyrektywy Wodnej

4. Sprawdź, czy rzeka należy do innych „wód chronionych” (ich kategorie są wymienione w art 113 ust 4 ustawy Prawo Wodne, a wykazy i mapy znajdują się w odpowiednim planie gospodarowania wodami w dorzeczu), np:
- jednolitych części wód przeznaczonych do poboru wody w celu zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia;
 - obszarów przeznaczonych do ochrony gatunków zwierząt wodnych o znaczeniu gospodarczym [*to teoria, dotąd takich w Polsce nie wyznaczono*];
 - jednolitych części wód przeznaczonych do celów rekreacyjnych, w tym kąpieliskowych;
 - obszarów wrażliwych na eutrofizację wywołaną zanieczyszczeniami pochodzącymi ze źródeł komunalnych;
 - obszarów narażonych na zanieczyszczenia związkami azotu, pochodzącymi ze źródeł rolniczych;
 - form ochrony przyrody przeznaczonych do ochrony siedlisk lub gatunków, zależnych od stanu wód.

Cel środowiskowy jest następujący:

Rzeka uznana za „naturalną część wód”:

Celem środowiskowym jest osiągnięcie tzw. dobrego stanu wód. Dobry stan rzeki, to taki stan, w którym „wartości biologicznych elementów jakości [dla rzek: makrofity, ichtiofauna, bentos, fitoplankton] *wskazują na niski poziom zakłóceń wynikający z działalności człowieka*”; dopuszczalne są „*niewielkie odchylenia od wartości biologicznych wskaźników jakości występujących w warunkach niezakłóconych*”. Warunki hydromorfologiczne i fizykochemiczne muszą być takie, by to umożliwiły. Czyli:

- w składzie i obfitości **makrofitów i fitobentosu** zachodzą najwyżej niewielkie odchylenia od warunków naturalnych; fitobentos nie jest narażony na negatywny wpływ powłok (kożuchów) lub skupisk bakterii obecnych w wodzie na skutek działalności człowieka,
- mają miejsce co najwyżej niewielkie zmiany w składzie i liczebności taksonów bezkręgowców **bentosowych** w porównaniu ze zbiorowiskami tych bezkręgowców specyficznymi dla danego typu wód; mają miejsce co najwyżej niewielkie zmiany poziomu różnorodności taksonów bezkręgowców bentosowych w stosunku do warunków niezakłóconych; mają miejsce co najwyżej niewielkie zmiany stosunku taksonów bezkręgowców bentosowych wrażliwych na zakłócenia do taksonów bezkręgowców bentosowych niewrażliwych na zakłócenia,
- mają miejsce co najwyżej niewielkie zmiany w składzie i liczebności **fitoplanktonu** w stosunku do zbiorowisk fitoplanktonu specyficznych dla danego typu wód; zmiany w składzie i liczebności fitoplanktonu nie wskazują na przyspieszony wzrost glonów; jednak może wzrastać częstotliwość i intensywność zakwitów fitoplanktonu w stosunku do warunków niezakłóconych,
- mają miejsce co najwyżej niewielkie zmiany w składzie gatunkowym i liczebności ryb; struktura wiekowa populacji ryb może wskazywać na pewne zmiany wynikające z wpływu działalności człowieka na warunki fizykochemiczne lub hydromorfologiczne, specyficzne dla danego typu wód; mogą też zachodzić pewne zaburzenia reprodukcji lub rozwoju określonych gatunków ryb mogące powodować zanik niektórych klas wiekowych ryb,
- **reżim hydrologiczny** (zmiennność przepływów, zasilanie wodami podziemnymi), **warunki hydromorfologiczne** (zmiennność głębokości i szerokości, struktura i skład podłoża, struktura strefy nadbrzeżnej) oraz ciągłość **cieku** są takie, że umożliwiają powyższe,

- **poziomy zasolenia, temperatura, bilans tlenu, pH i zdolność neutralizacji kwasów**, a także **stężenia substancji biogennej** nie wykraczają poza wartości progowe,
- **stężenia substancji szczególnie groźnych dla środowiska wodnego** nie wykraczają poza wartości progowe.

„Wzorcem” stanu wód mają być docelowo tzw. warunki referencyjne, opracowane osobno dla każdego typu rzeki. Wyróżniono 26 typów rzek, np. „rzeka nizinna żwirowa”, „rzeka łącząca jeziora”, „wielka rzeka nizinna”, „potok tatrzański węglanowy”, „potok sudecki”. Informację, do którego z tych typów została zakwalifikowana Twoja rzeka, znajdziesz w tabeli – załączniku do planu gospodarowania wodami. Wartości progowe elementów fizykochemicznych i progowe stężenia zanieczyszczeń podaje Rozporządzenie Ministra Środowiska z 20 sierpnia 2008 w sprawie sposobu klasyfikacji stanu jednolitych części wód powierzchniowych (Dz. U. 162 poz 1008).

Rzeka uznana za „silnie zmienioną część wód”:

Celem środowiskowym jest osiągnięcie tzw. dobrego potencjału ekologicznego i dobrego stanu chemicznego wód.

Dobry stan chemiczny to stan, w którym:

- **poziomy zasolenia, temperatura, bilans tlenu, pH i zdolność neutralizacji kwasów**, a także **stężenia substancji biogennej** nie wykraczają poza wartości progowe,
- **stężenia substancji szczególnie groźnych dla środowiska wodnego** nie wykraczają poza wartości progowe.

Dobry potencjał ekologiczny ustala się odrębnie dla każdej „silnie zmienionej części wód”. Najpierw ustala się tzw. „maksymalny potencjał ekologiczny” - czyli maksymalnie dobry stan elementów biologicznych, jaki byłby możliwy do osiągnięcia przy założeniu utrzymania przekształceń rzeki w zakresie niezbędnym do realizacji celów tych przekształceń (np. rolnictwo, ochrona przeciwpowodziowa, żegluga). „Dobry potencjał ekologiczny” to stan, w którym mają miejsce „nieznaczne odchylenia” od tak określonego „maksymalnego potencjału”.

Elementem celu środowiskowego dla „silnie zmienionej części wód” musi jednak być doprowadzenie elementów biologicznych i hydromorfologicznych do poziomu dobrego stanu (zob. wyżej) w takim zakresie, w jakim da się to pogodzić z osiąganiem celów, dla których rzeka została przekształcona i nie będzie niszcząca dla środowiska w szerszym sensie.

Uznanie rzeki za „silnie zmienioną” nie daje podstaw do dalszego przekształcania jej hydromorfologii (realizacji nowych przedsięwzięć). Nowe przedsięwzięcia wpływające negatywnie na rzekę mogą być wprowadzane tylko w trybie tzw. „derogacji 4(7)” - w imię nadrzędnego interesu publicznego i przy braku rozwiązań alternatywnych.

Sprawdź, czy zasadnie sklasyfikowano rzekę jako „silnie zmienioną”?

Aby sklasyfikować rzekę jako „silnie zmienioną”, i w konsekwencji zamiast do „dobrego stanu ekologicznego” zmierzać do „dobrego potencjału ekologicznego”, wszystkie poniższe warunki powinny być spełnione:

- rzeka musi być ewidentnie przekształcona pod względem swojej hydrologii lub (i) morfologii,
- ewentualna renaturyzacja hydromorfologii rzeki uniemożliwiłaby realizację ważnych, istotnych celów (jak rolnictwo, ochrona przeciwpowodziowa, żegluga), którym służą obecnie istniejące modyfikacje hydromorfologiczne, albo też była niszcząca dla środowiska w szerszym sensie,
- nie ma innych sposobów realizacji tych celów, korzystniejszych środowiskowo, a wykonalnych technicznie i nie powodujących kosztów nieproporcjonalnych do uzyskiwanych korzyści².

² Sam fakt, że koszty są duże, ani że są nadmierne z punktu widzenia aktualnych możliwości budżetowych państwa, nie oznacza ich „nieproporcjonalności do odnoszonych korzyści”. Brak możliwości finansowych może być najwyżej powodem przedłużenia terminu realizacji celów („derogacja 4(4)), ale nie liberalizacji celów do osiągnięcia.

O ewentualne skorygowanie nieprawidłowego sklasyfikowania rzeki będzie można wnosić podczas rewizji planu gospodarowania wodami w dorzeczu (w 2014-2015 r., chyba że obecny plan zostanie poddany rewizji nadzwyczajnej jeszcze przed tą datą).

Rzeka w obszarze Natura 2000:

Cele powyższe nadal obowiązują³, ale dodatkowo celem jest doprowadzenie rzeki do stanu umożliwiającego „właściwy stan ochrony” przedmiotów ochrony Natura 2000 (tj. chronionych w obszarze Natura 2000 siedlisk przyrodniczych i gatunków).

Właściwy stan ochrony gatunku, to sytuacja, w której

- liczebność gatunku jest stabilna w dłuższym okresie (mogą występować naturalne fluktuacje) oraz populacja wykorzystuje potencjalne możliwości siedliska, oraz struktura wiekowa, rozrodczość i śmiertelność prawdopodobnie nie odbiegają od normy;
- siedlisko gatunku ma odpowiednią wielkość i jakość dla długoterminowego przetrwania gatunku (dla poszczególnych gatunków opracowuje się katalogi wskaźników jakości ich siedliska, odpowiednio do ekologii i biologii każdego gatunku – np. dla różanki wśród tych wskaźników znajdzie się obecność małży, dla głowacza białopletwego – obecność kamienisto-żwirowego dna),
- brak jest istotnych negatywnych oddziaływań i nie przewiduje się większych zagrożeń w przyszłości, nie obserwuje się negatywnych zmian w populacji i siedlisku. Zachowanie gatunku w perspektywie 10-20 lat jest niemal pewne

Właściwy stan siedliska przyrodniczego to sytuacja, w której:

- powierzchnia siedliska nie zmniejsza się, nie jest antropogenicznie pofragmentowana,
- typowa struktura i funkcje ekosystemu są zachowane w dobrym stanie, brak znaczących zaburzeń, zachodzą typowe dla ekosystemu procesy ekologiczne, stan typowych dla ekosystemu gatunków jest właściwy, różnorodność biologiczna związana z ekosystemem jest niezubożona,
- brak jest zagrożeń i negatywnych trendów. Zachowanie siedliska w stanie nie pogorszonym w perspektywie 10-20 lat jest niemal pewne.

Przykłady rozumienia „właściwego stanu ochrony” dla głowacza białopletwego i dla siedliska 3260 – rzeka włosienicznikowa, zamieszczono jako załącznik.

Rzeka należąca do innych „wód chronionych”

Cele powyższe nadal obowiązują⁴, ale dodatkowo celem jest „osiągnięcie norm i celów wynikających z przepisów szczególnych na podstawie których te obszary zostały utworzone”.

Rzeka z ustanowioną derogacją typu 4(5)

Oznacza, że dla tej części wód ustalono tzw. mniej rygorystyczny cel środowiskowy. Jest to dozwolone, jeżeli rzeka jest tak silnie zmieniona, albo jej warunki naturalne są takie, że jej doprowadzenie do dobrego stanu / potencjału jest w ogóle technicznie niewykonalne, albo też wymagałoby kosztów nieproporcjonalnych do uzyskiwanych korzyści. Jednak, w zakresie tych elementów jakości, które da się doprowadzić do dobrego stanu lub potencjału, powinno to zostać zrealizowane.

³ jeżeli cele środowiskowe się nakładają, obowiązuje cel najbardziej rygorystyczny

⁴ j.w.

Rzeka z ustanowioną derogacją typu 4(7)

Oznacza, że przewiduje się realizację nowych przedsięwzięć, które uniemożliwią osiągnięcie dobrego stanu ekologicznego bądź dobrego potencjału ekologicznego wód, ale ich realizacja została uznana za konieczną z przyczyn nadrzędnego interesu publicznego, który nie może być zaspokojony na inne, korzystniejsze dla środowiska sposoby. Wówczas dozwolone jest nieosiągnięcie dobrego stanu/potencjału wód w takim zakresie, w jakim będzie to nieuchronnie spowodowane przez realizację takiego przedsięwzięcia. Jednak, negatywny wpływ przedsięwzięcia na stan wód musi być maksymalnie ograniczony.

Sprawdź, czy zasadnie ustalono derogację 4(7)?

Czy planowane przedsięwzięcie rzeczywiście wynika z nadrzędnego interesu publicznego? Jaki dokładnie jest jego cel (np. jeśli jest nim zapewnienie wody dla rolnictwa – jaka powierzchnia upraw rolnych z tego skorzysta i w jaki sposób; jeżeli ochrona przeciwpowodziowa – co konkretnie zostanie ochronione?) Czy interes ten jest naprawdę na tyle ważny, by przeważał nad potrzebą osiągnięcia dobrego stanu wód? czy rzeczywiście nie istnieją alternatywne, korzystniejsze środowiskowo, sposoby zaspokojenia tego interesu? Czy zrobiono wszystko, by zminimalizować negatywne oddziaływanie przedsięwzięcia na stan wód?

Te same pytania będziesz mógł zadać także w procedurze oddziaływania na środowisko planowanego przedsięwzięcia, która w większości przypadków będzie musiała być przeprowadzona przed jego realizacją (zob. także dalej).

Do kiedy należy osiągnąć cel środowiskowy dla rzeki?

Aby się tego dowiedzieć, sprawdź, czy w planie gospodarowania wodami w dorzeczu, dla odpowiedniej „jednolitej części wód” zapisano derogację „typu 4(4)”. Informację tę znajdziesz w tabeli – załączniku do planu, o której mowa wyżej.

Jeżeli w planie gospodarowania wodami w dorzeczu nie przewidziano derogacji 4(4)

Cel środowiskowy powinien być osiągnięty do grudnia 2015 r.

Jeżeli w planie gospodarowania wodami w dorzeczu przewidziano derogację 4(4)

Termin osiągnięcia celu środowiskowego jest przedłużony do grudnia 2021 r. W kolejnym planie gospodarowania wodami może zostać przedłużony jeszcze do grudnia 2027 r., jednak nie będzie możliwości dalszego przedłużenia.

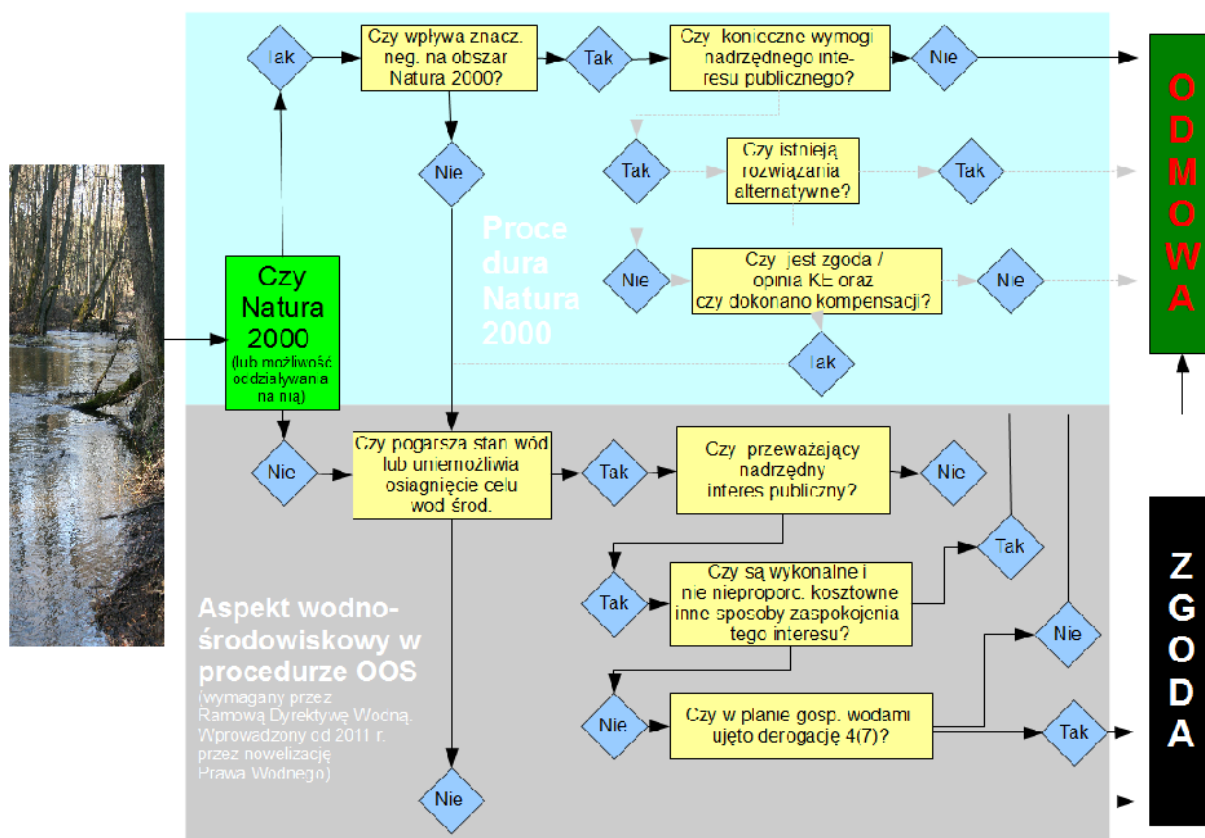
2. Ochrona rzek przed zagrażającymi im inwestycjami

Dokonane ostatnio zmiany w prawie znacznie usprawniają ochronę rzek przed inwestycjami, które mogłyby je zniszczyć (tj. uniemożliwić osiągnięcie celów środowiskowych):

- Od 15 listopada 2010 r. obowiązuje nowa lista przedsięwzięć mogących oddziaływać na środowisko, a tym samym wymagających wydania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach (por. ramka niżej). Na liście znalazły się prawie wszystkie inwestycje oddziałujące na rzeki (wydobywanie żwiru z wód i z terenów zalewowych, wszystkie elektrownie wodne, wszystkie piętrzenia na obszarach chronionych i w ich otulinach oraz na ciekach naturalnych, wszystkie piętrzenia > 1m, regulacja rzek, prawie wszystkie urządzenia przeciwpowodziowe, melioracje wodne).
- Od 18 marca 2011 r. będzie obowiązywać nowelizacja Prawa Wodnego dokonana ustawą z 5 stycznia 2011 r. *o nowelizacji ustawy Prawo Wodne oraz niektórych innych ustaw*. Wprowadza ona m. in. zasadę, że przedsięwzięcie, które powodowałoby nieosiągnięcie celów środowiskowych, może zostać dopuszczone do realizacji wyłącznie w sytuacji, gdy wynika z nadrzędnego interesu publicznego i interesy te nie mogą zostać zaspokojone w inny, korzystniejszy środowiskowo sposób. Równocześnie, przedsięwzięcie takie musi być ujęte w planie gospodarowania wodami jako tzw. „derogacja 4.7”.
- W tym celu, art. 81 ust 3 ustawy o ocenach oddziaływania na środowisko, nakazuje odmowę wydania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach (a tym samym brak możliwości realizacji przedsięwzięcia) w sytuacji gdy przedsięwzięcie powodowałoby nieosiągnięcie celów środowiskowych, a nie zachodziły przesłanki do w/w wyjątku. Oznacza to zarazem, że wpływ przedsięwzięcia na wody w aspekcie obowiązującego dla nich celu środowiskowego będzie musiał być przedmiotem badania w procedurze oceny oddziaływania na środowisko.
- Podobnie, pozwolenia wodnoprawnego nie można wydać, jeżeli przedsięwzięcie miałoby być niezgodne z planem gospodarowania wodami (np. przez to, że powodowałoby nieosiągnięcie celu wodno-środowiskowego).
- Od 2008 r. obowiązują spójne przepisy, w myśl których przed wydaniem każdej decyzji, której skutki mogłyby znacząco negatywnie oddziaływać na obszar Natura 2000, istnieje obowiązek zbadania tego oddziaływania, a przedsięwzięcie, które powodowałoby takie oddziaływanie, może zostać dopuszczone do realizacji wyłącznie w sytuacji, gdy wynika z nadrzędnego interesu publicznego, brak jest rozwiązań alternatywnych, zagwarantowano i wykonano kompensację przyrodniczą, oraz poinformowano Komisję Europejską (a w niektórych przypadkach uzyskano jej opinię).

Poniżej przedstawiamy docelową „procedurę wyrażania zgody/odmowy na realizację przedsięwzięcia” jaka będzie mieć zastosowanie w stosunku do wód:

Zasada ostrożności

Nie można zgadzać się na ryzyko, gdy w grę wchodzi środowisko. Zgoda na realizację przedsięwzięcia mogącego potencjalnie szkodzić środowisku wymaga uprzedniego rozwiania wszystkich racjonalnych wątpliwości co do tego szkodliwego oddziaływania. Jeżeli pozostają wątpliwości co do możliwości szkodliwego oddziaływania, zgody należy odmówić.

Taki jest sens „zasady ostrożności” wobec środowiska przyrodniczego, zapisanej w art 191 ust 1 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej i tym samym stanowiącej wiążącą zasadę prawną, także w postępowaniach środowiskowych prowadzonych na podstawie prawa krajowego, ale w sferach kompetencji Unii (w tym Natura 2000 i wody)

Procedura określenia środowiskowych uwarunkowań zgody na realizację przedsięwzięcia

Decyzja o środowiskowych uwarunkowaniach (w skrócie: decyzja środowiskowa) jest wymagana dla każdego przedsięwzięcia „mogącego znacząco oddziaływać na środowisko” - tj. znajdującego się na liście określonej odpowiednim rozporządzeniem Rady Ministrów (zob. ramka niżej). Jej uzyskanie jest wymagane przed uzyskaniem decyzji o lokalizacji inwestycji, pozwolenia na budowę, pozwolenia wodnoprawnego oraz „decyzji ustalającej warunki prowadzenia robót” z art 118 ustawy o ochronie przyrody. Dla sztucznych zbiorników wodnych decyzję środowiskową wydaje Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska, dla pozostałych przedsięwzięć – zwykle wójt, burmistrz lub prezydent miasta, po uzgodnieniu postanowieniem z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska. Postępowanie w sprawie wydania decyzji środowiskowej jest publicznie ogłaszane.

Decyzję środowiskową dla przedsięwzięć tzw. grupy II (zob. ramka niżej) można wydać nie przeprowadzając oceny oddziaływania na środowisko, tylko na podstawie tzw. karty informacyjnej przedsięwzięcia. Powinno to mieć jednak miejsce tylko wówczas, gdy nie ma wątpliwości że inwestycja nie będzie znacząco szkodzić środowisku (w tym nie utrudni osiągnięcia celów wodno-środowiskowych). Wątpliwości co do tego powinny być przesłanką do przeprowadzenia oceny oddziaływania na środowisko.

W innych przypadkach decyzję środowiskową wydaje się po przeprowadzeniu oceny oddziaływania na środowisko. W ramach takiej oceny inwestor jest obowiązany dostarczyć raport o oddziaływaniu na środowisko. Na podstawie raportu i innych faktów oraz informacji, bada się m. in. wpływ na obszary Natura 2000 oraz wpływ na stan wód i możliwość osiągnięcia celów wodno-środowiskowych.

Wydania decyzji środowiskowej odmawia się, tym samym uniemożliwiając realizację przedsięwzięcia:

- gdy przedsięwzięcie oddziaływałoby znacząco negatywnie na obszar Natura 2000 (chyba że wynika z koniecznych przyczyn nadrzędnego interesu publicznego, nie ma rozwiązań alternatywnych; wówczas w decyzji środowiskowej organ musi nałożyć obowiązek wykonania, przed realizacją przedsięwzięcia, odpowiedniej kompensacji przyrodniczej);
- ⁵gdy przedsięwzięcie uniemożliwiałoby osiągnięcie celu wodnośrodowiskowego (chyba że wynika z nadrzędnego interesu publicznego, który nie może być zrealizowany w inny sposób i jest ujęte w planie gospodarowania wodami w dorzeczu).

Jeżeli z oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko wynika zasadność realizacji przedsięwzięcia w wariantcie innym niż proponowany przez wnioskodawcę, organ właściwy do wydania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach, za zgodą wnioskodawcy, wskazuje w decyzji wariant dopuszczony do realizacji lub, w razie braku zgody wnioskodawcy, odmawia zgody na realizację przedsięwzięcia.

Co możesz zrobić?

- Jeżeli jest przeprowadzana ocena oddziaływania na środowisko (wszystkie inwestycje I grupy i te inwestycje II grupy dla których nałożono taki obowiązek), to ma miejsce „postępowanie wymagające udziału społeczeństwa”. Każdy ma prawo składania wniosków i uwag w wyznaczonym na to okresie 21 dni. Organizacja ekologiczna ma prawo przystąpić do postępowania na prawach strony na podstawie art 44 ustawy o oś (jeżeli skorzysta z tego prawa, to może składać wnioski i uwagi przez cały czas postępowania), przy czym nabycie prawa strony następuje z mocy ustawy. Organizacja ekologiczna ma prawo odwołać się od decyzji nawet jeżeli wcześniej nie była stroną, a także zaskarżyć decyzję II instancji do sądu administracyjnego, nawet jeżeli nie uczestniczyła wcześniej w postępowaniu.
- Dla inwestycji II grupy, jeszcze zanim zapadnie rozstrzygnięcie o konieczności przeprowadzenia oceny oddziaływania na środowisko, organizacja ekologiczna może wnioskować o dopuszczenie do postępowania na prawach strony na zasadach ogólnych - art 31 KPA. Dopuszczenie zależy od uznania organu i wymaga formy postanowienia, jednak na odmowę przysługuje zażalenie. Następnie można m. in. podnosić argumenty za koniecznością przeprowadzenia oceny i wnioskować o nałożenie takiego obowiązku.

⁵ ten przepis wchodzi w życie 18 marca 2011 r., stosuje się do postępowań wszczętych po tej dacie.

Organizacja uczestnicząca w postępowaniu na prawach strony ma prawo odwołania się od decyzji I instancji oraz zaskarżenia do sądu administracyjnego decyzji II instancji.

- Dla inwestycji II grupy, nawet jeżeli zapadnie rozstrzygnięcie o braku konieczności przeprowadzenia oceny oddziaływania na środowisko (i w konsekwencji ma miejsce „postępowanie bez udziału społeczeństwa”), organizacja ekologiczna może wnioskować o dopuszczenie do postępowania na prawach strony na zasadach ogólnych - art 31 KPA. Dopuszczenie zależy od uznania organu i wymaga formy postanowienia, jednak na odmowę przysługuje zażalenie. Organizacja uczestnicząca w postępowaniu na prawach strony ma prawo odwołania się od decyzji I instancji oraz zaskarżenia do sądu administracyjnego decyzji II instancji.
- Zadbaj o jakość zbieranych w postępowaniu materiałów, w tym raportu o oddziaływaniu na środowisko. Uczestnicząc w postępowaniu na prawach strony, możesz wnioskować do organu, aby nakazał uzupełnienie raportu o brakujące informacje.
- Dopilnuj, aby rzetelnie, uczciwie i bez pozostających wątpliwości pokazano i uwzględniono wszystkie dające się przewidzieć oddziaływania, także te pośrednie i dalekie. Dopilnuj, aby rozważono możliwość kumulacji z oddziaływaniami innych przedsięwzięć.
- Dopilnuj, aby rzetelnie, uczciwie i bez pozostających wątpliwości wykluczono możliwość znaczącego negatywnego oddziaływania na obszary Natura 2000 (nawet te odległe!) oraz na stan wód (możliwość osiągnięcia celu wodno-środowiskowego).
- Jeżeli decyzja miałaby być wydana mimo takiego negatywnego oddziaływania, wnikliwie analizuj, czy rzeczywiście stoi za nią „nadrzędny interes publiczny” i czy rzeczywiście jest on na tyle poważny, by akceptować straty środowiskowe. Wnikliwie analizuj, czy rzeczywiście nie ma rozwiązań alternatywnych (nie wystarczy odrzucić kilku analizowanych wariantów, trzeba udowodnić, że alternatyw naprawdę nie ma).

Do przedsięwzięć mogących zawsze znacząco oddziaływać na środowisko (tzw I grupa inwestycji) zalicza się m.in.:

- zapory lub inne urządzenia przeznaczone do zatrzymywania i stałego retencjonowania (gromadzenia) nie mniej niż 10 mln m³ nowej lub dodatkowej masy wody;
- budowle piętrzące wodę o wysokości piętrzenia nie mniejszej niż 5 m;
- urządzenia lub zespoły urządzeń umożliwiające pobór wód podziemnych lub sztuczne systemy zasilania wód podziemnych, o zdolności poboru wody nie mniejszej niż 1100 m³ na godzinę;
- urządzenia do przerzutu wody w celu zwiększenia zasobów wodnych innych cieków naturalnych, kanałów, jezior oraz innych zbiorników wodnych, w ilościach nie mniejszych niż 100 mln m³ na rok;
- urządzenia do przesyłu wody, jeżeli średni przepływ z wielolecia w zlewni, z której woda jest pobierana, wynosi nie mniej niż 2 mld m³ na rok oraz ilość przesyłanej wody jest większa niż 5 % tego przepływu;
- instalacje do oczyszczania ścieków przewidziane do obsługi nie mniej niż 100000 równoważnych mieszkańców.

Do przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko (tzw. II grupa inwestycji) zalicza się m.in.:

- elektrownie wodne;
- wydobywanie kopalin ze złożeń metodą odkrywkową:
 - a) bez względu na powierzchnię obszaru górniczego:
 - jeżeli dotyczy torfu lub kredy jeziornej,
 - na obszarach bezpośredniego lub potencjalnego zagrożenia powodzią,
 - na obszarach objętych formami ochrony przyrody, lub położonych w ich otulinach,
 - w odległości nie większej niż 250 m od tzw. obszarów chronionych akustycznie (tereny przeznaczone: pod zabudowę mieszkaniową, pod szpitale i domy opieki społecznej, pod budynki związane ze stałym lub czasowym pobytem dzieci i młodzieży, na cele uzdrowiskowe, na cele rekreacyjno-wypoczynkowe lub na cele mieszkaniowo-usługowe),
 - jeżeli w odległości nie większej niż 0,5 km od miejsca planowanego wydobywania kopalin metodą odkrywkową znajduje się inny obszar górniczy ustanowiony dla wydobywania kopalin metodą odkrywkową,
 - b) z obszaru górniczego o powierzchni większej niż 2 ha lub o wydobyciu większym niż 20000 m³ na rok, inne niż wymienione wyżej;
- wydobywanie kopalin ze złożeń na obszarach morskich lub ze śródlądowych wód powierzchniowych;
- porty lub śródlądowe drogi wodne;

- przystanie śródlądowe: (a) dla nie mniej niż 10 statków, w tym statków używanych wyłącznie do uprawiania sportu lub rekreacji, (b) wykorzystujące linię brzegową na długości większej niż 20 m;
- porty lub przystanie morskie;
- budowle przeciwpowodziowe, z wyłączeniem przebudowy wałów przeciwpowodziowych polegającej na doszczelnieniu korpusu wałów i ich podłoża, w celu ograniczenia możliwości ich rozmycia i przerwania w czasie przechodzenia wód powodziowych,
- regulacja wód (= każde kształtowanie przekroju podłużnego i poprzecznego lub układu poziomego koryta cieku naturalnego).
- kanalizacja wód, rozumiana jako zagospodarowanie wód umożliwiające ich wykorzystanie do celów żeglugowych;
- budowle piętrzące wodę:
 - a) na obszarach objętych formami ochrony przyrody, lub położonych w ich otulinach - z wyłączeniem budowli piętrzących wodę na wysokość mniejszą niż 1 m realizowanych na podstawie planu ochrony, planu zadań ochronnych lub zadań ochronnych ustanowionych dla danej formy ochrony przyrody,
 - b) jeżeli piętrzenie dotyczy cieków naturalnych, na których nie istnieją budowle piętrzące wodę,
 - c) jeżeli w promieniu mniejszym niż 5 km na tym samym cieku lub cieku z nim połączonym znajduje się inna budowla piętrząca wodę,
 - d) na wysokość nie mniejszą niż 1 m;
- kanały w rozumieniu art. 9 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. - Prawo wodne;
- przedsięwzięcia ochrony brzegów morskich oraz zabezpieczające przed wpływami morza, a także inne przedsięwzięcia powodujące zmianę strefy brzegowej, w tym waly, mola, pirsy, z wyłączeniem ich odbudowy;
- urządzenia lub zespoły urządzeń umożliwiające pobór wód podziemnych lub sztuczne systemy zasilania wód podziemnych, o zdolności poboru wody nie mniejszej niż 10 m³ na godzinę;
- urządzenia lub zespoły urządzeń umożliwiające pobór wód podziemnych z tej samej warstwy wodonośnej, o zdolności poboru wody nie mniejszej niż 1 m³ na godzinę, jeżeli w odległości mniejszej niż 500 m znajduje się inne urządzenie lub zespół urządzeń umożliwiające pobór wód podziemnych o zdolności poboru wody nie mniejszej niż 1 m³ na godzinę, z wyłączeniem zwykłego korzystania z wód;
- urządzenia do przerzutu wody w celu zwiększania zasobów wodnych innych cieków naturalnych, kanałów, jezior oraz innych zbiorników wodnych;
- instalacje do oczyszczania ścieków, przewidziane do obsługi nie mniej niż 400 równoważnych mieszkańców
- instalacje do oczyszczania ścieków przemysłowych z wyłączeniem instalacji, które nie powodują wprowadzania do wód lub urządzeń ścieków zawierających substancje szczególnie szkodliwe dla środowiska wodnego;
- gospodarowanie wodą w rolnictwie polegające na:
 - a) melioracji łąk, pastwisk lub nieużytków,
 - b) melioracji terenów znajdujących się na obszarach objętych formami ochrony przyrody, lub położonych w ich otulinach,
 - c) melioracji na obszarze nie mniejszym niż 2 ha, innej niż wymieniona w lit. a oraz b, jeżeli:
 - w odległości nie większej niż 1 km od granicy projektowanego obszaru meliorowanego w ciągu ostatnich 5 lat zmeliorowano obszar o powierzchni nie mniejszej niż 1 ha oraz
 - łączna powierzchnia projektowanego obszaru meliorowanego oraz obszaru zmeliorowanego w ciągu ostatnich 5 lat wyniesie nie mniej niż 5 ha,
 - d) melioracji na obszarze nie mniejszym niż 5 ha, innej niż wymieniona w lit. a-c,
 - e) budowie zbiorników wodnych lub stawów, o powierzchni nie mniejszej niż 0,5 ha na terenach gruntów innych niż orne znajdujących się na obszarach objętych formami ochrony przyrody, lub położonych w ich otulinach,
 - f) budowie stawów o głębokości nie mniejszej niż 3 m, innej niż wymieniona w lit. e;
- zalesienia:
 - a) pastwisk lub łąk, na obszarach bezpośredniego lub potencjalnego zagrożenia powodzią,
 - b) nieużytków na glebach bagiennych,
- chów lub hodowla ryb w stawach typu:
 - a) karpiego, jeżeli produkcja ryb będzie większa niż 4 t z 1 ha powierzchni użytkowej stawu,
 - b) pstrągowego, jeżeli produkcja ryb będzie większa niż 1 t przy poborze 1 l wody na sekundę w miejscu ujęcia wody;
- chów i hodowla ryb na obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej.
- wszystkie przedsięwzięcia polegające na rozbudowie, przebudowie lub montażu realizowanego lub zrealizowanego przedsięwzięcia wymienionego wyżej, z wyłączeniem przypadków, w których powstałe w wyniku rozbudowy, przebudowy lub montażu przedsięwzięcie nie osiąga progów określonych wyżej, o ile progi te zostały określone.

Procedura oceny oddziaływania na obszar Natura 2000

Dotyczy przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000. Obejmuje to nie tylko przedsięwzięcia położone w obszarze, ale także przedsięwzięcia położone nawet daleko od niego, lecz mogące na obszar oddziaływać. W przypadku wód może to dotyczyć np:

- piętrzeń wpływających na reżim hydrologiczny rzeki wpływającej do obszaru Natura 2000, chroniącego siedliska lub gatunki wrażliwe na takie zmiany reżimu,
- przedsięwzięć przyspieszających spływ wód ciekami wypływającym z obszaru Natura 2000 chroniącego siedliska lub gatunki wrażliwe na odwodnienie,
- przedsięwzięć ingerujących w ciągłość rzeki łączącej obszary Natura 2000 lub łączącej z morzem obszar Natura 2000 chroniący ryby dwuśrodowiskowe.

Dla przedsięwzięć wymagających wydania decyzji środowiskowej (zob. wyżej), ocenę oddziaływania na Naturę 2000 przeprowadza się w ramach postępowania o wydanie tej decyzji.

Dla przedsięwzięć nie wymagających wydania decyzji środowiskowej, organ wydający jakąkolwiek decyzję mogącą prowadzić do negatywnego oddziaływania na obszar Natura 2000 (w tym: decyzję o lokalizacji inwestycji, pozwolenie na budowę, warunki prowadzenia robót zmieniających stosunki wodne na obszarach cennych przyrodniczo, zezwolenie na wycięcie drzew, pozwolenie wodnoprawne), jest obowiązany zwrócić się do RDOŚ o wydanie postanowienia w sprawie potrzeby lub braku potrzeby przeprowadzenia oceny oddziaływania na obszar Natura 2000. W razie stwierdzenia potrzeby, postępowanie takie przeprowadza się wówczas w ramach postępowania o wydanie decyzji głównej, zapewniając w nim udział społeczeństwa.

RDOŚ jest obowiązany odmówić uzgodnienia co do oddziaływania na obszar Natura 2000, a właściwy organ – odmówić wydania decyzji głównej, jeżeli nie zostanie rozwiane ryzyko znaczącego negatywnego oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000. Wyjątkowo, RDOŚ mógłby uzgodnić, a organ wydać decyzję, jeżeli uznałby że przedsięwzięcie wynika z koniecznych przyczyn nadrzędnego interesu publicznego i nie ma rozwiązań alternatywnych; wówczas musiałby nałożyć obowiązek wykonania, przed realizacją przedsięwzięcia, odpowiedniej kompensacji przyrodniczej.

Co możesz zrobić?

- Aby prewencyjnie zapobiec próbom omijania oceny, bądź aktywny w obszarze Natura 2000. Uczestnicz we wszelkich dyskusjach o obszarze Natura 2000 i uporczywie sygnalizuj właścicielom wód, organom gminy oraz Regionalnemu Dyrektorowi Ochrony Środowiska istnienie oraz naturę zagrożeń dla obszaru Natura 2000, związanych z ewentualnymi przedsięwzięciami w wodach.
- Próbie omięcia oceny oddziaływania na Naturę 2000 (niezwrócenie się do RDOŚ o wydanie postanowienia, albo nieprawidłowe uznanie przez RDOŚ że nie ma potrzeby przeprowadzenia oceny) organizacja ekologiczna może zapobiegać wnosząc o dopuszczenie do głównego postępowania (innego niż pozwolenie wodnoprawne i pozwolenie na budowę) na prawach strony, na zasadach ogólnych - art 31 KPA. Dopuszczenie zależy od uznania organu i wymaga formy postanowienia, jednak na odmowę przysługuje zażalenie. Następnie (pod warunkiem uzyskania prawa strony!), w odwołaniu od decyzji można kwestionować brak oceny oddziaływania na Naturę 2000.
- Jeżeli jest przeprowadzana ocena oddziaływania na obszar Natura 2000, to zawsze ma miejsce „postępowanie wymagające udziału społeczeństwa”. Każdy ma prawo składania wniosków i uwag w wyznaczonym na to okresie 21 dni. Organizacja ekologiczna ma prawo przystąpić do postępowania na prawach strony na podstawie art 44 ustawy o oś (jeżeli skorzysta z tego prawa, to może składać wnioski i uwagi przez cały czas postępowania), przy czym nabycie prawa strony następuje z mocy ustawy. Organizacja ekologiczna ma prawo odwołać się od decyzji nawet jeżeli wcześniej nie była stroną, a także zaskarżyć decyzję II instancji do sądu administracyjnego, nawet jeżeli nie uczestniczyła wcześniej w postępowaniu.
- Sprawdź, czy została rzetelnie przeprowadzona ocena oddziaływania na obszar Natura 2000 z punktu widzenia celów jego ochrony. Czy wskazano przedmioty ochrony Natura 2000 i przeanalizowano oddziaływanie na każdy z nich z osobna? Czy wnioskowanie oparto na kompletnych i aktualnych danych przyrodniczych? Czy prawidłowo (w tym we

właściwym czasie) wykonano terenową inwentaryzację przyrodniczą? czy nie zapomniano o odległych oddziaływaniach (np. zmiana tempa odpływu wód z obszaru powyżej; wpływ na reżim hydrologiczny daleko poniżej)? Zadbaj o jakość zbieranych w postępowaniu materiałów, w tym raportu o oddziaływaniu na obszar Natura 2000. Uczestnicząc w postępowaniu na prawach strony, możesz wnioskować do organu, aby nakazał uzupełnienie raportu o brakujące informacje.

- Jeżeli nie zostanie rozwiane ryzyko znaczącego negatywnego oddziaływania na obszar Natura 2000 – wnioskuj o odmowę wydania decyzji.
- Jeżeli wyjątkowo decyzja miałaby być wydana mimo takiego negatywnego oddziaływania, wnikliwie analizuj, czy rzeczywiście stoi za nią „nadrzędny interes publiczny” i czy rzeczywiście jest on na tyle poważny, by akceptować straty środowiskowe. Wnikliwie analizuj, czy rzeczywiście nie ma rozwiązań alternatywnych (nie wystarczy odrzucić kilku analizowanych wariantów, trzeba udowodnić, że alternatyw naprawdę nie ma). Wnikliwie analizuj, czy odpowiednia kompensacja przyrodnicza jest w ogóle możliwa, i czy jej zakres został prawidłowo ustalony.

Także tzw. prace utrzymaniowe – odmulanie cieków, „bieżąca konserwacja”, usuwanie szkód powodziowych – jeżeli tylko mogą oddziaływać na obszar Natura 2000, wymagają przeprowadzenia oceny oddziaływania (zwykle w ramach postępowania o ustalenie warunków prowadzenia robót w trybie art. 118 ustawy o ochronie przyrody) lub przynajmniej postanowienia RDOŚ stwierdzającego brak potrzeby przeprowadzenia oceny.

Stwierdza to m. in. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich z 13 grudnia 2007 w sprawie C-418/04 oraz opinia Rzecznika Generalnego w tej sprawie (pełna treść dostępna na www.curia.eu). Także w innych wyrokach (np. C-226/08 Stadt Papenburg) Trybunał potwierdzał, że prace powtarzalne, np. powtarzalne pogłębianie rzeki, są przedsięwzięciem wymagającym oceny oddziaływania na Naturę 2000.

Procedura pozwolenia wodnoprawnego

Pozwolenie wodnoprawne jest wymagane na większość ingerencji w wody, w szczególności na:

- każde wykonywanie urządzeń wodnych,
- piętrzenie i retencjonowanie wód,
- gospodarcze wydobywanie kopalin z wód,
- wycinanie roślinności wodnej nie licząc realizowanego w ramach utrzymywania wód,
- pobór wód powierzchniowych lub podziemnych $> 5\text{m}^3/\text{dobę}$,
- odprowadzanie ścieków z wyjątkiem odprowadzania do własnych wód oczyszczonych ścieków w ilości $< 5\text{m}^3/\text{dobę}$ w związku z potrzebami własnego gospodarstwa domowego lub rolnego

Pozwolenie wodnoprawne wydaje starosta, a w szczególnych okolicznościach – marszałek. Stroną postępowania o wydanie pozwolenia wodnoprawnego jest tylko ubiegający się o nie wnioskodawca, właściciel wody, dyrektor regionalnego zarządu gospodarki wodnej, a także właściciel urządzenia wodnego, władający powierzchnią ziemi oraz uprawniony do rybactwa znajdujący się w zasięgu oddziaływania zamierzonego korzystania z wód lub planowanych do wykonania urządzeń wodnych. Wydania pozwolenia wodnoprawnego odmawia się⁶, gdyby korzystanie z wód naruszało ustalenia planu gospodarowania wodami – w szczególności, gdyby uniemożliwiało osiągnięcie, wynikających z tego planu, celów środowiskowych.

Co możesz zrobić?

- W postępowaniu o pozwolenie wodnoprawne najczęściej nie możesz wnioskować o uczestnictwo na prawach strony (art 31 KPA nie stosuje się).
- Stroną jest jednak „uprawniony do rybactwa”. Jeżeli chodzi o zagadnienia merytoryczne, często jest to potencjalny sojusznik w trosce o rzekę. On może czynnie uczestniczyć w postępowaniu, a jeżeli potrzeba – odwołać się od decyzji lub zaskarżyć decyzję II instancji do sądu administracyjnego.
- Nawet nie będąc stroną, możesz informować dyrektora regionalnego zarządu gospodarki wodnej, starostę czy marszałka o istotnych okolicznościach – np. o tym, że Twoim zdaniem zamierzone korzystanie z wód wpłynęłoby negatywnie na ich stan lub utrudniło doprowadzenie wód do dobrego stanu (co jest obligatoryjną przesłanką do odmowy pozwolenia). Organ wydający pozwolenie powinien takie fakty wziąć pod uwagę z urzędu. Dyrektor RZGW, jako organ odpowiedzialny za realizację celów Ramowej Dyrektywy Wodnej, powinien takie fakty uwzględnić w swoim stanowisku w sprawie.

⁶ ten przepis wejdzie w życie 18 marca 2011 r.

Procedura ustalania warunków prowadzenia robót mogących zmienić warunki wodne na obszarach cennych przyrodniczo

Na podstawie art 118 ustawy o ochronie przyrody, „*prowadzenie robót polegających na regulacji wód oraz budowie wałów przeciwpowodziowych, a także robót melioracyjnych, odwodnień budowlanych, oraz innych robót ziemnych zmieniających stosunki wodne – na terenach o szczególnych wartościach przyrodniczych, zwłaszcza na terenach, na których znajdują się skupienia roślinności o szczególnej wartości z punktu widzenia przyrodniczego, terenach o walorach krajobrazowych i ekologicznych, terenach masowych legów ptactwa, występowania skupień gatunków chronionych oraz tarlisk, zimowisk, przepławek i miejsc masowej migracji ryb i innych organizmów wodnych, następuje na podstawie decyzji regionalnego dyrektora ochrony środowiska, który ustala warunki prowadzenia robót*”. Jeżeli jest wydawane pozwolenie na budowę, decyzja taka musi być uzyskana przed tym pozwoleniem.

Przepis ten dotyczy także „odmulania” rowów i cieków! Stosuje się także, jeśli nie jest wymagane pozwolenie na budowę.

W przypadku, gdyby prace mogły znacząco negatywnie oddziaływać na obszar Natura 2000, przed uzyskaniem przedmiotowej decyzji konieczne jest przeprowadzenie postępowania w sprawie oddziaływania na obszar Natura 2000 (patrz wyżej).

Co możesz zrobić?

- Wyprzedzająco informuj właściciela wody oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska, że interesująca Cię rzeka ma „szczególne wartości przyrodnicze”, w szczególności że zachodzą okoliczności wymienione w przepisie.
- Organizacja ekologiczna może wyprzedzająco poprosić Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska, aby na podstawie art 31 ust 4 KPA informował ją o wszczynanych postępowaniach z art 118 ustawy o ochronie przyrody. Realizacja tej prośby zależy jednak od uznania organu.
- Organizacja ekologiczna może wnioskować o dopuszczenie do wszczętego postępowania na prawach strony na zasadach ogólnych - art 31 KPA. Dopuszczenie zależy od uznania organu i wymaga formy postanowienia, jednak na odmowę przysługuje zażalenie. Organizacja uczestnicząca w postępowaniu na prawach strony ma prawo odwołania się od decyzji I instancji oraz zaskarżenia do sądu administracyjnego decyzji II instancji.
- Sprawdź, czy nie zaniedbano obowiązku wcześniejszego uzyskania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach (patrz wyżej). Decyzji takiej wymagają np. wszelkie regulacje wód – a więc wszelkie zmiany przekroju podłużnego i poprzecznego lub układu poziomego cieku naturalnego; wszelkie nowe budowle wodne – nawet gdyby melioranci próbowali określić je jako „utrzymywanie wód”
- Jeżeli uczestniczysz w postępowaniu, możesz w nim w szczególności podnosić ryzyko oddziaływania na obszar Natura 2000 (i domagać się odpowiedniej oceny) oraz ryzyko naruszenia przepisów o ochronie gatunkowej (i domagać się, by inwestor uzyskał wyprzedzająco zezwolenia na to). Możesz podnosić zagadnienie wpływu proponowanych prac na stan wód (i możliwość osiągnięcia celów środowiskowych). Choć nie jest to bezpośrednio napisane w prawie, gdyby nie było możliwe takie ukształtowanie warunków wykonywania prac, które zapewniłyby ich nieszkodliwość dla osiągnięcia celów wodno-środowiskowych, RDOS powinien odmówić wydania decyzji, tym samym uniemożliwiając przeprowadzenie prac.

„Zmianą stosunków wodnych” jest także przyspieszenie odpływu wód, umożliwienie swobodnego odpływu wód, zapobieganie tworzeniu się zastoisk wody itp.

GDOŚ w piśmie do KZGW z 16 września 2009 r. zinterpretował słusznie, że odmulanie dna cieku, przez usuwanie namulów które nagromadziły się przez lata, jest robotą która potencjalnie może wpływać na zmianę stosunków wodnych i wymaga decyzji z art. 118. Wyłącznie prace polegające na systematycznym i częstym (nie rzadziej co 2-3 lata) oczyszczaniu rowów w celu niedopuszczenia do ich zamulenia, mogłyby nie podlegać temu obowiązkowi.

Podobnie orzekł Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie w wyroku z 4 maja 2009 r. w sprawie IV SA/Wa 1777/08. Sąd uznał w szczególności, że w sytuacji gdy „*brak bieżącej konserwacji spowodował zamulenie tych urządzeń melioracyjnych w takim stopniu, który w konsekwencji miał korzystny wpływ na występujące gatunki roślin i zwierząt (...) odmulenie dna urządzeń melioracyjnych, jak też usunięcie roślinności z dna i skarpy tych urządzeń, spowodowało więc niewątpliwie negatywne skutki dla*

tego obszaru chronionego i występujących na nim roślin i zwierząt (...) należy przyjąć, że w tych okolicznościach podmiot prowadzący te prace obowiązany był uzyskać od wojewody decyzję ustalającą warunki prowadzenia tychże prac”. Sąd wyraźnie stwierdził również, że obowiązek uzyskiwania decyzji z art. 118 nie jest ograniczony do prac wymagających pozwolenia na budowę – orzekając, że „ust. 2 art. 118 ustawy ma w stosunku do ust.1 ma charakter porządkujący, co oznacza, że decyzja ustalająca warunki prowadzenia robót jest wydawana przed pozwoleniem na budowę, w przypadku, gdy roboty te w świetle ustawy - Prawo budowlane wymagają uzyskania decyzji o pozwoleniu na budowę. Inaczej ujmując, przepis ust. 1 art. 118 należy rozumieć w ten sposób, że decyzje o warunkach prowadzenia robót podmiot obowiązany jest uzyskać niezależnie od tego, czy wymienione w tym przepisie prace prowadzone na terenach w nim wskazanych, wymagają czy też nie wymagają uzyskania pozwolenia na budowę”. Pełna treść tego wyroku jest dostępna na <http://orzeczenia.nsa.gov.pl>

Procedura zezwalania na odstępstwo od zakazów ochrony gatunkowej

Jeżeli przedsięwzięcie lub jakiegokolwiek inne działanie powoduje niszczenie osobników, albo niszczenie lub uszkodzenie siedlisk roślin, grzybów lub zwierząt objętych ochroną gatunkową, to - niezależnie od wszystkich innych posiadanych decyzji i pozwoleń – konieczne jest uzyskanie zezwolenia na odstępstwo od zakazów ochrony gatunkowej, wydawanego w trybie art 56 ustawy o ochronie przyrody. Pozwolenie takie wydaje RDOŚ lub GDOŚ (zależnie od wnioskowanego odstępstwa).

Gatunki chronione często występujące w rzekach lub w ich pobliżu to np:

- hildebrandtia rzeczna,
- włosieniczniki, z wyjątkiem krązkolistnego,
- kotewka orzech wodny, grzybieńczyk wodny,
- grążele, grzybienie,
- ważki: np. trzepla zielona, szklarnik leśny, łątka zielona, łątka ozdobna,
- małże: skójka gruboskorupowa, szczeżuja spłaszczona, szczeżuja wielka, galeczka rzeczna,
- minogi
- ryby: np. kielb białopletwy, kielb Kesslera, piekielnica, różanka, kozy, śliz, głowacz białopletwy, głowacz przegopletwy
- bóbr, wydra
- ptaki związane z biotopami nadrzeczными: np. zimorodek, rybitwy i mewy, dzięcioły (w zadrzewieniach nadrzecznych), gągoł (gniazda w dziuplach drzew nadrzecznych).

Co możesz zrobić?

- Wyprzedzająco informuj właściciela wody oraz Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska o występowaniu gatunków chronionych.
- Organizacja ekologiczna może wyprzedzająco poprosić Dyrektora Ochrony Środowiska, aby na podstawie art 31 ust 4 KPA informował ją o wszczynanych postępowaniach z art 56 ustawy o ochronie przyrody. Realizacja tej prośby zależy jednak od uznania organu.
- Organizacja ekologiczna może wnioskować o dopuszczenie do wszczętego postępowania na prawach strony na zasadach ogólnych - art 31 KPA. Dopuszczenie zależy od uznania organu i wymaga formy postanowienia, jednak na odmowę przysługuje zażalenie. Organizacja uczestnicząca w postępowaniu na prawach strony ma prawo odwołania się od decyzji I instancji oraz zaskarżenia do sądu administracyjnego decyzji II instancji.
- Uczestnicząc w postępowaniu, wnikliwie analizuj, czy spełnione są wszystkie ustawowe przesłanki wydania zezwolenia.

Załącznik

Proponowane wskaźniki właściwego stanu ochrony głowacza białopłetwego *Cottus gobio*

Wg. Kotusz J. 2008 – Głowacz białopłetwy *Cottus gobio* - Przewodnik metodyczny do monitoringu. GIOS & Instytut Ochrony Przyrody PAN, Warszawa-Kraków

Populacja:

- zagęszczenie (FV: > 1 os./100m ciek),
- struktura wiekowa/wielkości (FV: ryby <8cm stanowią >40% populacji, i obecne także ryby >10cm)

Siedlisko:

- zarośnięcie lustra wody przez rośliny wodne (FV: < 40%),
- zacienienie lustra wody przez drzewa, krzewy (FV: > 20%),
- naturalność koryta (FV: naturalnie kształtujące się > 50% długości),
- czystość wody (FV: klasa I-III w klasyfikacji 5-klasowej),
- mikrosiedliska dna: (FV: licznie obecne wszystkie 3 kluczowe struktury:
 - kryjówki dla osobników dorosłych (głębsze plosa, osłonięte zakola)
 - potencjalne tarliska (rozmiar i ułożenie kamieni i głazów tworzących przestrzenie pozwalające na zakładanie w nich gniazd)
 - miejsca odrostu narybku (bystrza z dnem uformowanym przez drobne kamienie i gruby żwir)).
- brak barier ciągłości, lub okresowo zalewane bariery (<0,5m),
- brak inwazyjnych, obcych dla rzeki gatunków ryb drapieżnych, zjadających głowacze.

Proponowane wskaźniki i lista kontrolna właściwego stanu ochrony rzeki włosienicznikowej (siedlisko przyrodnicze 3260)

Wg. Puchalski W. 2008. Poradnik utrzymania i ochrony siedliska przyrodniczego Natura 2000: Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników (kod 3260). Mscr. Klub Przyrodników dla Ministerstwa Środowiska

Wskaźniki:

- Obecność i pokrycie typowych gatunków: FV stosownie do warunków lokalnych,
- Niski udział gatunków obcych ekologicznie i geograficznie: rdestnic, moczarki, nitkowatych zielenic: FV stosownie do warunków lokalnych,
- Obecność krasnorostów: FV stosownie do warunków lokalnych,
- Obecność i stan siedliska typowych gat. Zwierząt (w tym ciągłość dla zwierząt): FV stosownie do warunków lokalnych,
- Morfologia ciek: FV – ciek o prawie naturalnym charakterze, typowym dla regionu i formacji geologicznej, z zachowanymi naturalnymi procesami dynamiki koryta,

- Otoczenie ciek: FV – mozaika naturalnych i półnaturalnych siedlisk (łąki, lasy łęgowe, zarośla, mokradła, z dobrze rozwiniętą strefą brzegową ze specyficzną roślinnością,
- Natlenienie osadów dennych: FV – osady w nurcie dobrze natlenione, przy brzegu bez rudych wytrąceń związków żelaza i gnilnego zapachu,
- Wieloletni trend przepływów wody, szczególnie istotny dla małych nizinnych cieków, w tym źródłiskowych: FV – średnie objętości przepływów w porównywalnych okresach roku pozostają na stałym poziomie lub nieco wzrastają (nawet przy stabilnym klimacie możliwe przy wprowadzeniu programów ochrony zlewni),
- Sezonowa stabilność przepływu wody: FV: przepływ ustabilizowany, niewielkie i rozłożone w czasie zmiany związane z okresami deszczowymi i suchymi, woda o nieznacznie podwyższonej mętności w czasie wezbrań, Kształt płatów roślinności zanurzonej: FV – wyraźnie jajowate, opływowe, z bystrzami między płatami, nieliczne wstęgowe lub w postaci płaskiego dywanu,
- Zimozieloność roślinności (nie dotyczy szczególnie mroźnych zim, lub szczególnie dużych wezbrań rzeki): FV – ponad 50% powierzchni płatów zachowuje się zimą (choć ich biomasa może ulec zmniejszeniu).

David Miller, Pstrąg i Woda, obraz olejny.

Lista kontrolna:

1. Czy są możliwe, przynajmniej w ograniczonym zakresie, naturalne procesy dynamiki koryta, z erozją brzegów, akumulacją wleczonego materiału dennego, rozwojem meandrów lub ramion roztokowych?
2. Czy w korycie rzeki istnieją nierówności dna i wystające z dna obiekty, zwalone pnie lub gałęzie drzew, różnicujące dynamikę przepływu wody, które służyłyby do zakotwiczenia odrywających się fragmentów pędów roślin?
3. Czy na odcinku rzeki istnieje dopływ wód podziemnych do koryta?
4. Czy dno jest piaszczyste lub żwirowe, nie jest „zapchane” cząstkami ilastymi i organicznymi na tyle, by mogło to utrudniać wymianę wód między korytem a strefą hyporeiczną?
5. Czy rośliny rosnące w wodzie nie są pokryte warstwą ilastej zawiesiny lub zbyt grubymi nalotami glonów peryfitonowych, utrudniających fotosyntezę?
6. Czy w osadach dennych koryta, szczególnie przy niskim stanie wody jesienią, nie tworzą się strefy pozbawione tlenu?
7. Czy w wodzie rzeki w ciągu słonecznego dnia latem jest obecny rozpuszczony wolny dwutlenek węgla?
8. Czy, jeżeli powyżej na rzece znajduje się zbiornik zaporowy lub eutroficzne jezioro, nie tworzą w nim się zakwity fitoplanktonu, mogące wyczerpać z wody wolny dwutlenek węgla?
9. Czy na odcinku rzeki włosienicznikowej, jeżeli już istnieją takie gatunki roślin, jak rdestnica grzebieniasta, moczarka kanadyjska, strzałka wodna, ich udział nie wykazuje tendencji wzrostowych?

10. Czy, jeżeli w strefie brzegowej występują gatunki roślin „ziemnowodnych” (np. łączeń, strzałka), brzegi koryta nie są zbyt wysokie i strome, aby mogły one rozwijać się w wodzie?
11. Czy nie pojawiają się rośliny inwazyjne (moczarka, rdestowce, niecierpek gruczołowaty), zarówno wodne jak nadbrzeżne (lub już nie istnieją zwarte ich zarośla)?
12. Czy roślinność szuwarową nie zarasta brzegów rzeki w nadmiernym stopniu? Czy nie stwierdzamy w ciągu ostatnich lat ekspansji roślin szuwarowych?
10. Czy są odsłonięte, nie zarośnięte drzewami odcinki brzegów, umożliwiające dostęp światła słonecznego do koryta rzeki?
11. Czy płaty roślin (w tym tych najbardziej cennych) nie pokrywają już zbyt dużej powierzchni dna, ograniczając strefy wolnego dna niezbędne dla ryb i małży?
12. Czy w rzece nie ma barier, które uniemożliwiałyby migrację występujących w niej (lub poniżej bariery) gatunków ryb?
13. Czy nie ma punktowych dopływów nieoczyszczonych lub źle oczyszczonych ścieków?
14. Czy nie ma przesiąków wód gruntowych zanieczyszczonych przez odcieki z gospodarstw rolnych, ferm hodowli zwierząt, nieszczelne szamba, lub inne źródła zanieczyszczeń organicznych?
15. Czy w miejscu dopływu wody z rowów, sączków, kanałów melioracyjnych nie wytrącają się rude naloty związków żelaza?
16. Czy koryto rzeki nie jest regularnie „czyszczone” przez usuwanie roślinności wodnej?
17. Czy koryto rzeki nie jest rozdeptywane przez kłusowników, niszczących roślinność i struktury dna (bo to, że wylapują nielegalnie ryby, to już drobiazg J)
18. Czy aktywność wędkarzy i turystyka kajakowa nie powoduje niszczenia struktury brzegów i roślinności wodnej?
19. Czy, jeżeli w dolinie rzeki istnieją stawy hodowlane (fermy pstrągowe), nie wprowadzają one nadmiernej ilości związków biogenych i zawiesiny?
20. Czy koryto rzeki nie jest miejscem eksploatacji żwiru?
21. Czy, jeżeli w dolinie rzeki istnieją kopalnie żwiru, nie wprowadzają do rzeki zbyt dużego ładunku zawiesiny?
22. Czy, jeżeli na rzece istnieją brody i miejsca pojenia bydła, nie wprowadzają do rzeki zbyt dużego ładunku zawiesiny?
23. Czy jeżeli w dolinie rzeki lub w jej otoczeniu istnieją grunty orne, nie są one miejscem intensywnej erozji przez opady atmosferyczne i źródłem zawiesiny dopływającej do koryta?

Opracowanie: Paweł Pawlaczyk, 25 listopada 2010 r., uaktualnienie 25 lutego 2011 r.

Kopiowanie i rozpowszechnianie niniejszej broszurki jest dozwolone i mile widziane.

Opracowano w ramach działalności Klubu Przyrodników dofinansowanej przez Narodowy Fundusz Środowiska i Gospodarki Wodnej, w ramach dofinansowania instytucjonalnego pozarządowych organizacji ekologicznych na lata 2010-2011.

